

STATSMINISTER OLOF PALME

ANFÖRANDE VID FOLK OCH FÖRSVARSS
KONFERENS I STORLIEN 2.2.1970

(Utskrift efter bandinspelning)

Utrikespolitik och försvar

Människorna i Sverige är för närvarande intensivt sysselsatta med att diskutera framtiden. Kraven och förväntningarna är stora. Bakgrunden är de brister i samhället som människor upplever. Men diskussionen speglar samtidigt en tilltro till framtiden och till vår förmåga att gemensamt lösa problemen. Vi har lärt oss av erfarenheter att ett praktiskt och tålmodigt reformarbete ger resultat.

Om framtiden och hur den skall formas har vi olika uppfattningar. Det tillhör en vital demokratis kännetecken att meningarna och värderingarna går isär. Jag skall inte här gå in på de skiljelinjerna.

Men även om vi har skilda uppfattningar i viktiga frågor så speglar ändå den intensiva debatten en vilja hos oss att få själva forma vårt samhälle efter våra egna värderingar. När vi drar upp riktlinjerna för framtiden så utgår vi ifrån att ingenting inträffar som kullkastar framtidsplaneringen. Vi räknar med en fortsatt snabb framstegstakt och med ett samhällsarbete i demokratiska former. Men vi förutsätter också att vi får fortsätta att åtnjuta fred.

Ty så självklar tycks oss freden vara att vi utgår ifrån att den kommer att bestå. Det är detta som egentligen gör den demokratiska framtidsplaneringen uthärdlig. Ändå så lever vi med kriget och våldet förmedlade på våra näthinnor genom massmedia. Och ändå så måste vi ständigt förbereda oss för möjligheten att freden kan brytas. Det är därför vi har ett totalförsvar.

Att freden är en förutsättning för vår framtidsplanering är ingenting annat än ett tillspetsat sätt att uttrycka de säkerhetspolitiska målsättningar som riksdagen angav 1968. Där slås bl a fast att vi skall eftersträva att i alla lägen och i former som vi själva väljer trygga en nationell handlingsfrihet för att inom våra gränser bevara och utveckla vårt samhälle politiskt, ekonomiskt, socialt och kulturellt och i varje annat hänseende efter våra egna värderingar. I samband därmed skall vi verka för internationell avspänning och en fredlig utveckling.

Medlen att nå våra säkerhetspolitiska mål är i första hand utrikespolitiken och försvarspolitiken. De måste utformas med hänsyn till den maktpolitiska situationen och till Sveriges strategiska läge.

De två supermakterna har ett dominerande inflytande i dagens värld. De står mot varandra i två block. De drivs av ideologiska, ekonomiska och strategiska motiv. Deras intressen bryts mot varandra även i vår omgivning.

Sverige är ett litet land, vårt inflytande är begränsat. Vi förfogar över internationellt sett små resurser. Den internationella miljön, som vi måste leva i och som vi är beroende av, kan vi inte räkna med att påverka i någon större utsträckning. Därför måste vi noga avväga våra insatser. Därför måste vi i våra bedömningar och i vårt handlande utgå från de förhållanden som är för handen och anpassa oss till dessa.

Som grund för vår utrikespolitik har vi valt alliansfrihet i fred syftande till neutralitet i krig. Det uttrycker våra handlingslinjer i två skilda lägen: då fred råder och då krig utbrutit i vår omgivning. Vi fogar inte in oss i militära allianser. Vi står utanför allianser för att redan under fredstid göra vår neutralitet i krig trovärdig.

Neutralitetspolitiken omfattas med förtroende av det svenska folket. Den har gjort det möjligt för oss att bevara vår fred. Neutralitetspolitiken har bidragit till lugn och stabilitet i vår del av världen.

Längs hela gränsen mellan öst- och västblocken har det varit ständig oro men inte i den delen som berör Nord-europa. Till detta har den svenska neutralitetspolitiken bidragit. Det är numera allmänt erkänt i Europa att denna neutralitetspolitik har varit en av förutsättningarna för det relativa lugnet och stabiliteten i norra Europa.

Den svenska neutralitetspolitiken är i motsats till den österrikiska icke definierad genom avtal med andra länder eller som den schweiziska inskriven i grundlagen. Vi har själva utformat vår neutralitetspolitik och vi bär själva ansvaret för att den väcker respekt och tilltro hos omvärlden. En del vill markera och ibland överdriva den skillnad som råder mellan oss och de andra neutrala länderna. Det tror jag är ganska farligt. Jag var en gång i ett skede i EEC-förhandlingarna inblandad i ett resonemang med österrikare och schweizare, om skillnaderna eller likheterna i vår neutralitetspolitik. Vi fann att det var likheterna som dominerade. Alldeles oavsett om vi har ett avtal med andra länder eller har neutraliteten inskriven i grundlagen så ålägger oss neutralitetspolitiken ju förpliktelser när det gäller utrikespolitiken. Det är i grunden fråga om en viljeinriktning för politiken med syfte att skapa förtroende hos omvärlden för hållfastheten i den politiken, vare sig den är inskriven i grundlagen eller icke. Det finns också de som tror att det faktum att vi inte har avtalsreglerat respektive grundlagsfäst vår neutralitetspolitik skulle medge oss en större handlingsfrihet och större rörelsefrihet. Det kan gälla i vissa preciserade frågor, som t ex medlemskapet i FN och frihet från konsultationsplikt i vissa lägen.

Men allmänt sett är detta ett farligt resonemang. Ty den ger oss icke friheten att företa åtgärder som skulle minska trovärdigheten i vår neutralitet i händelse av krig. Därför kräver neutralitetspolitiken fasthet.

Neutralitetspolitiken utgår primärt från våra egna behov. Det är vår egen fred, vårt eget oberoende och vår egen trygghet vi vill värna. Liksom den har varit en av förutsättningarna för vår långa fred ger den oss den bästa möjligheten att även i framtiden undgå att dras in i en väpnad konflikt. Men samtidigt som vi alltså själva vill forma vår framtid efter egna värderingar och samtidigt som vi i vår utrikespolitik måste utgå från våra egna vitala intressen, så vet vi att vi inte kan isolera oss från omvärlden. Det svenska samhället internationaliseras alltmer. Det är en följd av det snabbt stigande varuutbytet. Det hänger samman med den ökade invandringen som tillför det svenska samhället nya kulturimpulser och som ger alltfler svenskar tillfälle till kontakt i vardagen med människor från andra miljöer.

Jag har sagt tidigare att internationalismen börjar på andra sidan kölen, Ålandshav och Öresund. Därför är det självklart att vi vårt internationella samarbete i första hand och framförallt vänder oss till våra nordiska grannar. Det vore frestande att här gå in på de intensiva förhandlingar som har pågått de tre-fyra senaste dagarna om ett vidgat nordiskt ekonomiskt samarbete. Men jag får förutsätta att de nordiska intresset bland de här närvarande är så självklart att jag inte närmare behöver utveckla temat.

Vårt engagemang i FN och andra internationella organ ger oss ett ökat ansvar för att efter måttet av vår förmåga försöka göra en konstruktiv insats. Under 70-talet kommer vår u-hjälp att öka i snabb takt. Kring denna måste vi skapa ett positivt engagemang. Diskus-

sionen kring u-hjälpen kommer att medföra ett ökat intresse hos oss för problemen ute i världen. Det blir helt enkelt nödvändigt om vi i demokratisk ordning vill fatta beslut om vårt framtida bistånd till de fattiga länderna.

Neutralitetspolitiken kan redan av dessa skäl inte få innebära en isolering.

Det har med rätta hävdats att vår ställning som en neutral nation ger oss en särskild möjlighet att fritt och obundet ge uttryck för en vidare internationell solidaritet. Vi är inte insiktsfullare eller klokare än andra folk. Men vi saknar ett kolonialt förflutet. Vi har inga maktpolitiska ambitioner eller några strategiska intressen ute i världen. Genom vår alliansfria utrikespolitik har vi heller inte några särskilda lojalitetsband till en allierad.

De drömmar och förhoppningar som ute i världen driver människor till att kräva nationell frigörelse och social rättvisa är inte främmande för oss. De folk som under åren efter världskriget fått sin frihet utgör liksom vi små nationer. De vill liksom vi frigöra sig från den uppdelning av världen i två block som riskerar att låsa attityderna till skada för det internationella samarbetet.

Samtidigt växer i vårt eget samhälle förmågan till inlevelse i andra folks tillkor. Den internationalismen är inte ny. Det är en felsyn att tillskriva enbart dagens unga generation förmågan till internationell solidaritet. Även tidigare generationer tog ställning mot våld och förtryck. För Brantings generation gällde det Europas självhärskardömen med det tsaristiska Ryssland i spetsen. Per Albin Hanssons generation upplevde fascismens hot och kommunismens petrifiering.

Nu har horisonten vidgats.

Samtidigt upplever man hur de rika industriländerna ännu inte förmått, eller misslyckats, lösa sina grundläggande problem - att behärska den snabba tekniska utvecklingen, att utjämna levnadsvillkoren, att fördjupa demokratin.

Det fanns på tjugotalet och ännu på trettioalet en entusiasm - från vitt skilda utgångspunkter - för det amerikanska samhället och för det sovjetiska. De representerade båda något nytt. I Amerika kom den nya given. Entusiasmen tolkades i Amerika av Carl Sandburg: småfolket klarar sig alltid mot översåtarna. Det tar tid men till slut segrar människorna. Man skrev om folket att "detta gamla städ skrattar åt många brutna släggor". Och från sina utgångspunkter skrev Majakovski den berömda dikten om Sovjetpasset: "Jag kunde som en varg äta upp byråkratin" "Jag räcker fram mitt pass med hammaren och skäran, så läs och avundas mig: jag är medborgare av Sovjetunionen". Nu torde det inte längre vara många ryska författare som kan räcka fram sitt pass. Dessa länder är icke på samma sätt som tidigare ledstjärnor. De är däremot utomordentligt mäktiga och etablerade.

I stället växer solidariteten med de fattiga och förtryckta folken i den tredje världen. Det betyder inte att man okritiskt accepterar eller tar ansvar för alla delar av dessa länders politik. Men man har förståelse för kraven och för de svårigheter som möter. I den obönhörliga och ofta destruktiva tekniska utvecklingens tid, i miljöförstörelsen och klassklyftornas rika samhällen, representerar länder som t ex Tanzania eller befrielse- rörelserna på olika håll en ny och meningsfull idealitet, chanser som man tycker har gått förlorade på andra håll i världen.

Den växande inlevelsen i andra människors villkor och den vidare internationella solidariteten kan vi inte underlåta att försöka tolka i vår utrikespolitik.

Vi gör det genom att uttala vår mening, genom att ge ett växande bistånd till fattiga och av kriget drabbade människor och genom att delta i det internationella samarbetet - framförallt inom FN:s ram.

Det är inget nytt för vår del att vi ger vår mening till känna. Men stormakterna har fått ett ökat inflytande och engagemang och därmed drabbas de av en intensivare uppmärksamhet från omvärldens sida.

Det strider inte mot neutralitetspolitiken att uttala en mening som inte står i överensstämmelse med stormakternas uppfattning. Vi har inte åtagit oss några speciella förpliktelser gentemot vissa stater. Det vi har att hålla oss till är folkrätten och vårt eget självständiga bedömande.

Det är inte anmärkningsvärt att våra ställningstaganden i internationella frågor kan möta både kritik och uppskattning hos den internationella opinionen. Dessa ställningstaganden speglar inte någon fientlighet mot eller vilja att försämra våra relationer till andra stater. Vi har ett klart intresse av goda förbindelser med stormakterna, bl a därför att stormakterna i så hög grad har nycklarna till det internationella samarbetet.

Vi har uttalat oss kritiskt mot Vietnam-kriget. Man har då sagt att detta skulle strida mot neutraliteten. Det är en ståndpunkt som jag inte kan förstå. Man kan ha olika meningar om detta krig, man kan t ex ansluta sig till dominoteorin, man kan anse att detta är ett klokt krig ur olika synpunkter osv. Men man kan inte säga att om vi hävdar en mening om detta krig att detta skulle strida mot neutraliteten bara därför att meningen är kritisk. Det vore tvärtom en ganska farlig argumentation. Vi har under efterkrigstiden uttalat oss kritiskt vid återkommande tillfällen mot Sovjetunionens politik. Prag-kuppen 1948, Ungernhändelserna 1956, Berlinmuren, invasionen i Tjeckoslovakien 1968. Och vi

har med skärpa gett uttryck för vad vi uppfattar vara den svenska opinionens hållning till dessa frågor. Även om det i Sverige har funnits de som har tyckt annorlunda och även om det inte har väckt någon entusiasm hos dem som vi har kritiserat. Nu har vi för kanske första gången uttalat oss klart kritiskt om den västliga stormaktens politik. Inte heller här får man vänta sig någon entusiasm. Men det är väldigt farligt om man skulle hävda att om vi i någon fråga uttalar oss kritiskt mot den västliga stormaktens politik så har vi därmed brutit neutraliteten. Slutsatsen därav skulle alltför lätt bli att vår neutralitetspolitik är betingad och villkorlig, att den ger utrymme för kritik åt öst men inte för kritik åt väst. Och då kommer man att sakna tilltro till de grundläggande handlingslinjerna i vår politik.

Jag skall i korthet beröra två svårigheter för det internationella samarbetet i dagens läge.

De två ledande stormakterna har blivit enormt mäktiga, etablerade. Vi har ett läge som tenderar till att bli något av ett faktiskt duopol i världen mellan de ledande stormakterna. Låt mig då omedelbart säga att det inte är uteslutande negativt. De har full insikt om sin enorma förstörelsepotential. De vet båda att militär seger i dagens värld är en omöjlighet. Detta ålägger dem naturligtvis ett alldeles speciellt ansvar som jag inte ett ögonblick tvivlar på att de känner och som leder till en mycket stor försiktighet. De försöker undanröja anledningarna till en stormaktskonflikt. Jag har tidigare sagt att de rör sig som två stora katter kring varandra. De har sina intressen överallt i världen och är medvetna om att en öppen konflikt mellan dem skulle leda till en ömsesidig katastrof. Det betyder att den terrorbalans som faktiskt existerar kan betraktas som en bräcklig fredsgaranti.

Risken är å andra sidan att ett faktiskt duopol kan leda till att små nationers intressen träds för nära. Att duopolet går ut över deras intressen. I vissa fall genom ett bevarande av ett status quo när förändringen är framtidens villkor, i andra fall genom svårigheter att lösa internationella frågor.

Det är uppenbart att de smärre makternas medverkan i fredsarbetet är väsentlig. Även supermakterna med sina väldiga maktmedel står ofta maktlösa. De smärre staterna får inte genom tystnad ge sken av ett godkännande av åtgärder som de anser strida mot sina intressen och sina värderingar. De måste motarbeta uppkomsten av intressesfärer och underlätta militärblockens bortvittrande. De måste efter måttet av sina krafter enskilt och i samverkan lämna positiva bidrag till byggandet av en rättvis och fredlig världsordning.

Den andra svårigheten är spänningen i det internationella samarbetet mellan viljan till nationellt oberoende och det i praktiken alltmer växande beroendet mellan världens länder.

Det gamla kolonialsystemets undergång har inneburit framträdanden på den internationella scenen av ett stort antal nya oavhängiga stater. Hos de flesta av dem har kampen för nationell frigörelse varit oupplösligt förenad med kampen för social frigörelse. I FN och på andra håll begär de som en rättighet att de äldre och rikare staterna skall bidra till deras utveckling. Det finns knappast någon viktigare uppgift än att söka skapa en äkta gemenskap mellan den rika världen och u-länderna och att gradvis söka förverkliga ekonomisk och social jämlikhet mellan alla människor och alla folk. Samtidigt har det ömsesidiga beroendet ökat och ökat hela tiden. Cybernetik och rymdteknik visar att utvecklingen i den här riktningen accelererar. Visserligen är det internationella samfundet ännu organiserat som en serie av enskilda sta-

ter. Enligt folkrätten och FN:s stadga är alla stater suveräna och har alla samma rättigheter. Det politiska uttrycket för suveränitetstanken är nationalismen. De små staterna, framförallt de nya unga staterna, ser i nationalismen ett stöd för sina strävanden att samla den egna nationen till solidarisk samverkan. Deras strävanden att ge den formella oavhängigheten ett reellt ekonomiskt och socialt innehåll och att motstå trycket från utländska intressen är självklar och naturlig.

Men ser vi bortom dagens horisont, sätter vi in utvecklingen i ett längre perspektiv ter sig statsgränserna som ganska godtyckliga streck på jordytan. Den egna staten är och förblir en alltför trång ram för samverkan och framsteg. Vad som i detta perspektiv däremot framträder allt tydligare är vad man kunde kalla för ödesgemenskapen mellan alla invånare på jorden, mellan alla medborgare i det världssamhälle som en gång måste komma.

Vilken utgångspunkt man än väljer: stormaktsduopolet och dess risker eller motsättningen mellan nationalism och internationalism, mellan viljan till oberoende och det faktiskt växande beroendet länderna emellan, så finner man att de stora problemen måste lösas genom internationell samverkan av länderna gemensamt.

Vår neutralitetspolitik ligger fast. Vi betraktar den som en tillgång inför 70-talet. Den innebär en möjlighet att ge ett bidrag till ett konstruktivt samarbete mellan länderna för att lösa centrala problem.

Men neutralitetspolitiken är inte bara ett privilegium. Den medför också skyldigheter. Jag har tidigare berört några. Låt mig här ta upp ytterligare en förpliktelse.

Det räcker inte med att vi är alliansfria och att vi deklarerar oss vilja vara neutrala i händelse av att krig bryter ut. Man måste också kunna lita på att svenskt territorium och svenska resurser icke skall utnyttjas

för angreppshandlingar. Det är mycket enkla och konkreta ting. Man skall kunna lita på att vi skall kunna avvisa kränkningar av svenskt territorium, beivra överflygningar, skydda vårt territorialvatten och våra hamnar. Förberedelser och överläggningar för militär samverkan med medlemmar av en stormaktsallians är sålunda uteslutna. Om ett stormaktskrig bryter ut kan vi inte ens i ett kritiskt läge och under starkt yttre tryck välja att inträda på någon av de krigförande ländernas sida. Vi måste hos omvärlden skapa ett förtroende för att vi har förmåga att i händelse av krig avvisa företag som kränker svenskt territorium. Annars skapas misstro eller förväntningar hos stormakterna.

För att kunna lösa dessa uppgifter måste vi ha ett efter våra förhållanden starkt försvar. Försvaret är ett instrument för vår utrikespolitik. Det förstärker trovärdigheten i denna. Men å andra sidan är det endast genom en fast utrikespolitik som vårt försvar blir trovärdigt.

Man möter ibland frågan vad det egentligen tjänar till att ett litet land som Sverige har ett försvar. Stormakterna är oerhört mäktiga och förfogar över vapenresurser som vi inte kan tävla med. Vår enda möjlighet till säkerhet vore att infoga oss i ett större försvarssystem.

Men då skulle vi för det första vara säkra på att dras in i ett framtida krig.

För det andra är den reella maktpolitiska situationen viktig.

I Europa står nu två maktblock emot varandra. Mellan blocken råder maktbalans. De binder varandras styrkor. Deras militära resurser är i hög grad likartade.

En konflikt i vår omgivning vore en följd av en stormaktskonflikt. I detta sammanhang måste ett eventuellt angrepp mot vårt land ses. Ty Sverige representerar inte något egenvärde för något av stormaktsblocken.

Det gäller för en stormakt i händelse av en väpnad konflikt bland annat att söka förhindra att Sverige blir ett basområde för fienden.

Men då stormakternas styrkor binder varandra kan endast begränsade resurser avsättas mot oss. Det är dessa resurser vi har att möta.

Om stormakternas bedömning präglas av en tilltro till att vi förmår hävda neutraliteten med hjälp av vårt försvar, då har vi en reell möjlighet att undgå att dras in i ett eventuellt framtida krig. Därav framgår att vårt försvar har rent defensiva uppgifter i fredsbevarande syfte. Därav följer även att vårt försvar skall avvärja angrepp från alla håll.

Det hävdas ibland att vår säkerhet är beroende av närvaron av den ena eller andra stormaktens styrkor. Warszawapaktens styrkor skulle förhindra en kapitalistisk imperialism från att erövra Sverige. Eller omvänt: Natos styrkor skulle bevara oss från en kommunistisk aggression. Härtill skulle vi ta särskild hänsyn i våra utrikespolitiska ställningstaganden.

Jag vill vända mig mot en sådan slutsats helt enkelt därför att den omedelbart berör frågan om förtroendet för hållfastheten i den valda handlingslinjen. Om vi toge sådana hänsyn kunde det skapas förväntningar eller misstro hur vi i realiteten skulle komma att handla i händelse av ett stormaktskrig. Vi påverkar knappast den internationella miljön. Men det är både i fredens intresse och i överensstämmelse med våra egna uttalade intressen att man får ett öppnande i Europa, kommer bort från låsningen mellan två militära block. Möjlig-

heten ligger i en ny europeisk säkerhetspolitik. Vi vill gärna främja en säkerhetskonferens för Europa som vi tror kan leda till resultat om den förbereds väl och om stormakterna deltar.

Det svenska försvaret är utformat för att möta de angrepp som kan ske mot oss i en stormaktskonflikt med de resurser som en stormakt kan avdela mot Sverige. I vårt totala försvar ingår det ekonomiska försvaret som en oundgänglig beståndsdel. Om det ekonomiska försvaret eller civilförsvaret inte är tillräckligt starkt minskar tilltron till vår förmåga att i händelse av krig värna vår neutralitet. Det gäller att hålla ut vid en avspärrning. Men det är inte enbart en fråga om vår självförsörjning utan också hur denna försörjning skall kunna fördelas mellan människorna. Den urbaniseringsprocess som vårt land genomgått enbart sedan andra världskriget ställer speciella krav på den ekonomiska beredskapen, delvis andra än på det militära försvaret. Medan ett militärt förband ganska snabbt kan förflyttas är civilbefolkningen relativt orörlig. Då blir sådana ting som lagringsutrymmen, transportsystem, arbetskraft, viktiga.

Riktlinjerna för det svenska försvarets utformning under de närmaste åren lades fast av riksdagen 1968. Ingenting har hänt sedan dess som har ändrat de grundläggande säkerhetspolitiska bedömningar som låg till grund för 1968 års försvarsbeslut. Det svenska folket ålägger sig relativt stora uppoffringar för att hålla ett försvar. Det finns olika sätt att mäta vad denna uppoffring innebär. Ibland säger man att försvarets andel utav budgeten är ett mått. Det tror jag är ett orealistiskt mått. Om vi bestämmer oss för att kraftigt förbättra förhållandena för våra gamla eller bygger ut skolan så att utgifterna på dessa områden ökar är detta i och för sig inget argument för att öka försvarskostnaderna. Sådana jämförelser har numera lyckligtvis försvunnit. Ett annat sätt är att studera

försvarsutgifterna i förhållande till bruttonationalprodukten. Sådana beräkningar görs. Andelen har för Sveriges del gått ned från 5 till 4 % ungefär: en liknande tendens finns i många andra länder.

När det gäller försvarskostnaderna per invånare finner man att vi ligger rätt högt. Det är bara amerikaner och någon till som ligger högre. Per invånare uppgår försvarskostnaderna i USA till 396 dollar, i Israel till 224 dollar, i Sovjet till 169 dollar och i Sverige till 128 dollar.

Nästa försvarsbeslut skall fattas våren 1972 för att kunna träda i kraft den 1 juli samma år. I samband med det sker en omläggning av försvarsplaneringen. Utgångspunkten är studier över en sannolik utveckling av den internationella miljön. På grundval av detta gör ÖB studier av tänkbara operativa angreppsfall. Detta ligger sedan till grund för utformningen av 15-åriga perspektivplaner. Det konkreta avser man att utforma i rullande femårsplaner. Det är en ny och fascinerande uppläggning av det långsiktiga försvarsarbetet.

Inför det nya försvarsbeslutet skall en ny försvarsutredning tillsättas.

Något direkt material från det arbetet som nu bedrivs kommer inte att finnas förrän våren 1971 men den nya försvarsutredningen kommer likväl att tillsättas i höst. Den får därmed god tid på sig att lägga upp sitt arbete.

Försvaret har byggts upp för att värna vår rätt att själva forma vårt samhälle. Denna framtid måste te sig sådan att de enskilda människorna finner det meningsfullt att solidariskt ta på sig de ekonomiska och andra konsekvenser som ett starkt försvar kräver. Brister samhörigheten och gemenskapen i samhället genom växande klyftor mellan medborgarna och otrygghet för enskilda människor då kan också viljan att delta i ett försvar svikta.

Försvaret får inte bli en enklav i samhället isolerad från vardagen, avskärmad från den debatt som pågår i samhället i övrigt. Det vore sålunda orimligt om de krav som ställs om en ökad demokratisering inom arbetslivet, i skolorna och på universitetet inte skulle få sin återspeglning inom försvaret. Det är en av våra största arbetsplatser, en av våra mest omfattande ekonomiska verksamheter.

Under de senaste åren har viktiga förändringar skett med målsättningen att avlägsna de skillnader mellan militärt och civilt som inte kan motiveras med den militära utbildningens kray. Förenklade regler för hälsning har införts. Möjligheten för de värnpliktiga att utnyttja fritiden förbättras. Förbandsdemokratin reformeras, personalvård, fritids- och studieverksamhet har fått ökade resurser. Våren 1970 genomförs den första värnpliktsriskdagen i statlig regi. Det är några exempel.

Om demokratin på detta sätt breddas då kommer också debatten om försvaret att bli intensivare. Det bör vi alla kunna hälsa med glädje.

Rätten för varje nation att försvara sig själv är inskriven i Förenta Nationernas stadga. En del hävdar att vi i motsats till alla andra länder skulle avstå från denna rätt. Det sker ofta med hänvisning till att vårt samhälle inte är värt att försvara. Visst är vårt samhälle på många sätt vrängt och orättvist. Det håller jag med om. Men konsekvensen av resonemanget vore ju att en eventuell angripare som ockuperade Sverige skulle genomföra en politik och vidta åtgärder som undanröjde klassklyftor, fördjupade demokratin osv. Jag kan inte föreställa mig något land som skulle ha intresse av att angripa Sverige och som företräder sådana ideal. Därmed förefaller mig hela resonemanget om att landet icke är värt att försvara som ologiskt.

Om vi avstode från rätten att försvara oss skulle vi också avstå från möjligheten att i ett framtida krig hävda neutraliteten. Och våra ställningstaganden i fredstid skulle alltid kunna angripas med argumentet att de innebure ett försök att inför utsikten av en väpnad konflikt samordna vår politik med en stormakt. Man skulle kunna anklaga oss för opportunism även om vi vore aldrig så uppriktiga.

Andra hävdar att vi skall och måste försvara oss men att det kan ske med andra medel än för närvarande. Det är en seriös ståndpunkt. Partisanförsvar och olika former av civilt motstånd blir betydelsefulla försvarsformer om vi trots allt skulle bli ockuperade. Men vårt konventionella försvar är ett invasionsförsvar. Överger vi detta och inriktar oss på att möta ockupation med gerillakrigföring har vi gett upp hoppet om att slippa dras med i kriget. Det avgörande är hur en eventuell stormakt bedömer situationen.

Och det borde vara en varning för dem som tänker i sådana banor att de länder som har byggt upp och haft framgång med gerillakrigföring eller partisankrigföring, Jugoslavien, Kuba, Algeriet, de har i det ögonblick där segern har varit vunnen, omedelbart byggt upp ett försvar som icke alls är upplagt för partisankrigföring utan är ett försvar för att värna landets gränser mot invasion utifrån.

Det finns också ungdomar som av personliga skäl skulle uppleva en djup samvetsnöd om de tvingades att bruka vapen mot andra människor. Vår respekt för en sådan allvarlig personlig övertygelse kommer till uttryck i vår vapenfrilagstiftning.

Men naturligtvis speglar diskussionen om vårt försvar och kraven på en så positiv fred en oro inför framtiden om den nuvarande utvecklingen fortsätter. Och det är en oro som är berättigad.

Vi kan konstatera att 60-talet blev ett årtionde som kännetecknades av en kraftig ökning av den militära rustningen totalt sett. Fredsforskningsinstitutet i Stockholm konstaterar i sin nyligen utkomna årsbok att rustningskostnaderna i världen började stiga brant 1965. Under de följande tre åren steg världens militärutgifter med nära 30 %. Det är ett faktum som ger upphov till många reflexioner. Man behöver bara säga att denna ökning torde vara snabbare än tillväxten av mängden livsmedel som skall föda världens befolkning. Jämförelsen säger en del om tillståndet i världen idag. Fredsforskningsinstitutet konstaterar för sin del om den militära upprustningen: "Detta är en formidabel ökningstakt inte så olika det som föregick före första världskriget men ändå en bra bit mindre än den stegring som inträffade under åren före andra världskriget." Ökningen hänger i stor utsträckning samman med USA:s engagemang i kriget i Vietnam. Men även Warszawapaktens länder har ökat sina resurser. Det är svårt att fastställa i vilken mån detta är en reaktion på den amerikanska upprustningen, hävdar SIPRI-rapporten. Warszawa-paktens rustningsväg kom efter den amerikanska men den kan vara följden av beslut som fattades några år tidigare.

Nato- och Warszawapaktens länder svarar för 85 % av världens militärutgifter. Men även utanför de stora maktblocken pågår upprustningen. I Mellan-Östern har rustningskostnaderna stigit med 13 % varje år i 20 års tid med en acceleration under de sista åren. Länderna i detta område har mindre än 100 miljoner innevånare, men de anslår större resurser för militära ändamål än hela Latin-Amerika som har 250 miljoner innevånare och mer än Sydasien, Indien och Pakistan, där 600 miljoner människor bor. I Afrika ökar rustningskostnaderna med 7-8 % om året. Det är ungefär samma ökningstakt när det gäller militärutgifter som utvecklingsländer i allmänhet har.

Det är bara två områden utanför militärblocken där utgifterna för militära ändamål inte ökat i påtaglig utsträckning. Det ena är Latin-Amerika. Det brukar ju kallas revolutionernas och militärdiktaturernas kontinent. Där är läget som Sven Lindkvist påpekade, att militären i hög grad är inställd på inrikespolitiska uppgifter. Men även i denna del av världen förekommer upprustning t.ex. i Argentina och Peru. Det andra området med en svag ökning av militärutgifterna är de europeiska länderna utanför militärpakterna. Dit hör Sverige.

På 50 år har världens rustningsutgifter 10-dubblats reallt sett. Världens samlade produktion har bara ökat hälften så snabbt. Mänskligheten anslår alltså nu en dubbelt så stor andel av sina samlade resurser till militära ändamål som strax före det första världskriget. En amerikansk institution konstaterade för något år sedan att de militära utgifterna i världen motsvarar den totala inkomst som produceras på ett år av den miljard människor som bor i Latin-Amerika, Sydostasien och Mellanöstern. De är 40 % större än världens utgifter för utbildning, de är mer än 3 gånger större än utgifterna för hälsovård.

Men det finns väl säger man, en ekonomisk gräns för kapprustning. Uppenbarligen kan inte rustningskostnaderna i all oändlighet öka sin andel av världens resurser. Det räcker emellertid med att de behåller sin nuvarande andel för att vi skall kunna motse en fortsatt upprustning. Om världens produktion fortsätter att öka i hittillsvarande takt och militärutgifterna behåller sin andel därav så fördubblas rustningskostnaderna vart femtonde år.

Det är inte första gången vi kan konstatera att man står inför något av en milstolpe på kapprustningens väg. Det råder en ungefärlig maktbalans mellan stormakterna. Maktbalans betyder ju inte att deras resurser är tillräckliga för att rikta ett förödande slag

mot motståndaren. George Wald sa att sprängkraften hos stormakterna är så stor så att den skulle räcka till 15 ton TNT för varje människa - män, kvinnor och barn i världen. För det andra är dessa väldiga resurser dock otillräckliga för en s k pre-emptive strike dvs att man skall kunna slå ut motståndarens möjligheter att slå tillbaka genom att slå först. Men styrkan har ingen utav stormakterna.

Och dessa två enkla förhållanden är grundvalen för den s k maktbalansen eller pariteteten som man ofta talar om. Det är läget i dag. Men nu står man sannolikt på tröskeln till en ny ännu dyrbarare vapenutveckling, än den hittillsvarande. Man måste följaktligen göra ett val. Det finns även ur supermakternas egna intresssynpunkter flera starka skäl till att nu stoppa en fortsatt kapprustning. Det ena är de enormt stigande kostnaderna som jag nyss har berört. Med det intensiva forsknings- och utvecklingsarbetet blir vapenarsenalerna snabbt obsoleta. Det innebär i sin tur att man skapar en ny faktisk osäkerhet eftersom det förhåller sig så att de allt effektivare vapnen leder till mindre säkerhet både för supermakterna själva och resten av världen. Det tillhör så att säga absurditeterna i dagens situation att ju mäktigare stormakterna blir och större styrka de får desto större blir också deras osäkerhet och otrygghet.

De nya vapensystemen, vare sig man talar om det defensiva ABM eller de offensiva MIRV och FOBS skulle innebära att en part lättare än förut skulle kunna skaffa sig en tillfällig överlägsenhet som kunde eliminera motsidans möjligheter till vedergällning och därmed rubba den s k terrorbalansen. Det är detta som de ständigt fruktar. De fruktar vad man kallar för det sista dragets misstag.

På 50-talet trodde amerikanerna att de hade råkat ut för ett s k "missile gap". Det har visat sig att detta var fel men det var grunden till en enorm satsning. I början av 60-talet spreds uppgifter om att ryssarna hade utarbetat ett s k ABM-system för att skydda Moskva. Detta ledde till att amerikanerna förutom att utbygga detta även började utveckla det s k MIRV (Multiple Independent Reentry Vehicle). Namnet är ju redan avskräckande om man hinner uttala det. Det är ett offensivt vapen för att slå ut motståndarens startbanor för raketer. Men så ställdes frågan om måhända även ryssarna höll på att skapa sig ett MIRV. Då utvecklade man systemet Safeguard som hade till uppgift att skydda mot en sådan utveckling. Det är ett lekmannamässigt sätt att sammanfatta en komplicerad verklighet. Men de grundläggande problemen tycks vara: kommer dessa enormt invecklade system att fungera den dag de skall sättas i funktion. Det är ett tema som den förre amerikanske försvarsministern Mac Namara ständigt återkom till. Den andra frågan är: vad kan motsidan tänkas förbereda? Inför dessa frågor säger man att systemen kanske inte fungerar men för säkerhets skull måste vi vidta motåtgärder. I varje fall måste vi ständigt studera vad motsidan gör och då utgå ifrån "i värsta fall-alternativet". Det leder till en situation där det inte längre är politiska provokationer som är drivkraften utan plötsliga tekniska nydaningar, utmaningar som leder till mycket klara kalkylerande motdrag från den andra sidan i ett alltmer accelerande tempo.

Jag läste för några dagar sedan om ett fantastiskt resonemang. Det amerikanska raketsystemet i USA finns utspritt på baser runt om i Amerika. Om det finns ett ryskt system som kan slå ut dessa baser måste man kunna hinna utlösa sina motdrag innan motsidans raketer kommer fram. Man diskuterar då möjligheten att införa ett automatiskt system som utlöser raketerna i det ögonblick som en stor attack mot raketbaserna synes ha inletts. Detta innebär att donedagen skulle utlösas genom ett beslut som överlätits åt datamaskiner. Det är ett ganska skakande perspektiv.

Detta resonemang bekräftar president Kennedys ord att de risker som är förbundna med nedrustning förblekna jämfört med den säkra faran av en fortsatt kapprustning. Det är någonting som angår oss alla som är beroende av den teknologiska utvecklingen i världen. Vi är på väg in i en tid av supermakternas hegemoni. En hegemoni som automatiskt följer av deras teknologiska överlägsenhet. På vapenområdet är den redan så fullständig att inget annat land kan drömma om att ta upp en tävling. Men den franträder överallt där en ny teknologi bryter igenom. Detta förhållande har Alva Myrdal ofta framhållit i olika internationella sammanhang. Det är bara de två stora som kan nå de rikedomar som ligger förborgade på havsbotten. Det är bara de som kan hämta upp olja ur havsdjupen och spränga ut jättehamnar med nukleära explosioner. Det är bara de som kan organisera kompletta system med telekommunikations-satelliter varmed deras budskap snart kan nå varenda enskilt hem på jorden. Denna supermaktshegemoni är en fara för alla små länder. Det har vi som neutralt land särskild anledning att uppmärksamma.

Vad som krävs på alla områden är ett internationellt kontrollmaskineri i internationell regi för att undvika att nationalistiska eller monopolistiska intressen kan ge upphov till nya konflikter och för att möjliggöra att de nya resurserna ställs till alla länders förfogande. I dessa frågor försöker vi ta initiativ för en praktisk funktionell internationalism.

I november förra året inledde Förenta Staterna och Sovjetunionen sina diskussioner om en ömsesidig begränsning av kärnvapenutrustningen. Detta var någonting som världen länge väntat på. I och för sig kan man naturligtvis säga att SALT-samtalen försiggått i flera år i form av offentliga uttalanden och säkerligen också genom underhandskontakter mellan amerikaner och ryssar. Redan för tre år sedan kom president Johnson och premiärminister Kosygin överens om att man skulle försöka

nå en konkret uppgörelse om de strategiska vapensystemen. Först nu har man kunnat slå sig ned vid förhandlingsbordet. Under tiden har denna skrämmande utveckling av vapentechniken försiggått. Det blir alltså mer och mer att avrusta. Vi bör också hålla i minnet att vad de båda supermakterna nu gör intet annat är än vad de uttryckligen i ett internationellt avtal förbundit sig att göra. Jag syftar på det s k icke spridningsavtalet som nyligen ratificerades av Sverige.

Ett av våra och andra icke-kärnvapenstaters motiv för att biträda det avtalet var just att däri har parterna förbundit sig att fortsätta förhandla om kärnvapenkappningens snara upphörande och om en nedrustning. Som alla vet var det icke-kärnvapenländerna som gjorde de väsentliga åtagandena i icke spridningsavtalet genom att avsäga sig kärnvapen. Nu har tiden kommit för kärnvapenländerna att ge sitt bidrag.

De förberedande samtalet pågick en dryg månad under sträng sekretess. Vad de två delegationerna sa till varandra och hur de angrep problemen vet vi mycket litet om. De enades om att återuppta förhandlingarna i april månad i Wien. Till en början kan man nöjligen hoppas att diskussioner av den här arten skapar ett mått av förtroende mellan parterna och en rimlig uppfattning av motpartens intentioner och att detta i och för sig borde kunna verka återhållande på det fortsatta rustningsbeteendet. De fortsatta förhandlingarna kommer att bli ett prov på supermakternas politiska vilja att verkligen begränsa sina egna rustningar, inte bara andras. Från svensk sida har vi länge framhållit det angelägna i att dessa förhandlingar kommer till stånd. När nu så skett välkomnar vi SALT-samtalen som ett första steg i rätt riktning och som ett tecken på den avspänning som världen behöver.

FN:s generalförsamling har nyligen förklarat att 1970 bör bli ett nedrustningsårtionde. Om de fortsatta SALT-förhandlingarna leder till positiva resultat kan FN:s

resolution bli uppfylld. Man räknar med att "icke-spridningsfördraget" kommer att träda i kraft inom kort. Nedrustningskonferensen i Genève inleder årets förhandlingar om några veckor och även här kan man väl hoppas på vissa framsteg. Vårt land kommer inte att förtrötta att ställa långtgående krav på en internationell nedrustning, men vi vill som hittills göra det genom att ställa praktiskt genomarbetade förslag. Vi är nu i första hand inställda på konkreta åtgärder för att förbjuda de biologiska och kemiska stridsmedlen, för att bevara den internationella havsbotten från rustningar och andra nationella inskränkningar och för att äntligen få ett slut på provserierna för nya och än mer diaboliska kärnvapen.

Jag har här givit ett kort sammandrag om grundvalarna för den svenska utrikespolitiken och om nödvändigheten av ett efter våra förhållanden starkt försvar som ett instrument för utrikespolitiken. Men samtidigt som jag utvecklat detta har jag velat ställa in utrikespolitiken och försvaret i ett något vidare internationellt perspektiv. Jag har aldrig varit anhängare av tanken på att en isolerad avrustning skulle ha en slags spridningseffekt. Men jag tror att nedrustningens fält är ett av de områden där Sverige kan göra en konstruktiv insats på ett internationellt plan. Vi bör också alltid se på våra egna försvarsansträngningar i en internationell nedrustnings möjliga perspektiv. Kapprustningen utgör ett dystert perspektiv. Och de internationella motsättningarna ger inte anledning till någon sorglös optimism. Men samtidigt finns det naturligtvis hoppfulla inslag. De finns i vår egen världsdelen, de finns i dialogen mellan supermakterna, de finns i nedrustningssträvandena och de finns i ett växande engagemang hos människorna för en vidgad internationell solidaritet och förståelse. Vi har genom våra ställningstaganden och genom våra åtaganden visat att vi har en vilja att bidra till freden och till en internationell rättsordning. De bidragen har varit och kommer

alltid att vara av marginell betydelse i det stora sammanhanget. Men ingen ska behöva tvivla på vårt uppsåt och på vår beslutsamhet. Och där har vår försvarspolitik och vår utrikespolitik och deras sammanvävning en styrka i att de är så kraftigt förankrade i de folkrörelser som ännu - och som jag hoppas - även i framtiden förmår engagera så många människor i det här landet.